

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՄԻՒՆԻՍԻՐԵՒՄԻ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՇԱՐՈՒ 29 ՕԳՈՍՏՈՍ 1870

ԹԻՒ 891

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Պատերազմին տեսարանէն հասած լուրերը ամենա-
 ծանր են և բոլորովին անահնուներն են: Մաք—Մազօն
 զօրապետը հարիւր տասնեկու հազար հոգիէ բաղկաց-
 եալ զօրաբանակով մի Շալոնէն միկնելով, պարտաւո-
 րեցաւ ըստ լատինաց Օգոստոսի 29, 30, 31 ն և Սեպ-
 տեմբերի 1ին օրը մաքառիլ բրուսիացւոց միտարեալ
 բազմաթիւ զօրութեանց դէմ, և այս ահեղ ճակատա-
 մարտին մէջ ծանրապէս վիրաւորուելով իւր բանակը
 բոլորովին արուեսցաւ, 40,000 զաղղիացի զինուոր
 դերի բռնուեցան և հետեւաբար պարտաւորեցաւ քանի
 մը պայմաններով անձնատուր ըլլալ Բրուսիոյ թա-
 դաւորին: Այսինքն Վարդէոն կայսրը որ այս ճա-
 խորդ պատերազմին տեսարանէն շատ հեռու չէր, և
 զատելու ճար չչանելով՝ հարկադրեցաւ Բրուսիոյ
 վեհապետին անձնատուր ըլլալ:

Գաղղիոյ պաշտօնէից խորհուրդը Սեպտեմբերի 4ին
 ըստ լատինաց՝ հետեւեալ յայտարարութիւնը ուղղեց
 ժողովրդեան.

Գաղղիացիք:

Մեծ դժբաղդութիւն մի հասաւ հայրենեաց զու-
 խը. քանզի երեք օր ընդդէմ 300,000 թշնամեաց դի-
 ցազնական բազմութեամբ պատերազմելու ետև, Մաք—
 Մազօնի զօրաբանակը յաղթուեցաւ, 40,000 զաղ-
 ղիացի դերի բռնուեցան և Վիլիքէն զօրավարը որ
 իւր վերայ առած էր բանակին հրամանատարութիւնը
 Մաք—Մազօնին ծանրապէս վիրաւորուելուն պատ-
 ճառաւ, պարտաւորեցաւ ինչ ինչ պայմաններով անձ-
 նատուր ըլլալ թշնամոցն:

Այս անողորմ ճակտորդութիւնը թող մեր քաջա-
 օրտութիւնը չեախտէ. ինչու որ փարիզը այսօր ինքը-
 դինքը պաշտպանելու վիճակի մէջ կը գտնուի: Բայ
 յայտմանէ երկրին զինուորական զօրութիւնները կար-
 դաղութեամբ վրայ են ամեն տեղ: Աստահութիւն ու-
 նենամբ ուրեմն, քանզի քիչ օրէն նոր զօրաբանակ մի
 փարիզի պատուարներուն ներքե պատրաստ պիտի ըլ-
 լայ, ուրիշ նոր զօրաբանակ մըն ալ Աուար գետոյն
 եղերք կազմուելու վերայ է: Ուստի դրօշակի ներքե
 այժման կանչուած մարդիկը, վաղեմի զինուորները
 վերջապէս ազգային շարժուն պահպան զօրքը, ասոնք
 ամենքը վեց հարիւր հազար հոգիէն պակաս պիտի
 չըլլան: Մեր երկիրը ուրիշ նպատակամտոյց զօրու-
 թիւններ ևս ունի, զորս անողորմ կը համարուիք ձեր
 աչաց առջև դնել այժմ:

Գաղղիացիք:

Չոր հայրենասերութիւնը, ձեր միութիւնը և ձեր
 զործունէութիւնը պիտի փրկեն Վարդէոն ու ետքէն
 անոր դէմ յարձակողաց խիստ պատիժ մի պիտի տան:

Ժողովուրդը մեծ ուշադրութիւն չմատոյց այս յայ-
 տարարութեանը, այլ խուռն բազմութեամբ օրէնս-
 դէր ժողովոյն մէջ մտնելով բարձրաձայն աղաղակաւ
 կը պահանջէր որ Վարդէոն Երրորդը՝ ինչպէս նաև ա-
 նոր յաջորդները կայսերական իշխանութեան իրաւ-
 ունէն զրկուին և հասարակապետութիւնը հրատա-
 րուի: Երրորդանոցին անգամահրէն ոմանք կաղա-
 շեն զժողովուրդը որ երեսփոխանաց ազատութիւնը
 յարգէ և լուծեամբ ունիւղիւր ըլլայ: Բայց անոնց
 ջանքը անողորմ կը ըլլայ և խուսուցիչ երթալով կը
 սաստիկանայ խորհրդանոցին մէջ և դուրսէն մեծ բաղ-
 մութիւն մի կաղաղակէր անպագար «Ինչպէ՛ հասարա-
 կապետութիւնն»: Այս լուսով ժողովուրդը, աղ-
 զային պահպան զօրքը և զինուորները եղբայրական
 սիրով իրարու հետ կրփարանին:

Այս ամեն եղելութիւնները տեսնելով, օրէնսդէր
 ժողովոյն ընդդիմաբար կուսակցութիւնը Սեպտեմբե-
 րի 4ին կէսօրէն ետև Վարդէոն երրորդին կայսե-
 րական իշխանութեանէն անկուծը հրատարակեց: Ետ
 այնորիկ երեսփոխանական ժողովոյն կողմանէ պատգա-

մաւորութիւն մի՛ ընկերութեամբ ժողովրդեան կառու-
 վարութեան պաշտօնը դնաց և այնտեղ հասարակապե-
 տական առժամանակեայ նոր կառավարութիւն մի հաս-
 տատուեցաւ ու հրատարակուեցաւ, որոյ անդամներն
 են Սարգիս զօրապետը և պարոնայք Կամպելթիս,
 Բէլլեթան, Ժիւլիֆալը, Ֆէրրի, Քերաթըրի, Վրէ-
 միէօ, Բիքար և Կրէվի երեսփոխանները: Առայժմ
 Գաղղիոյ բաղդը այս նորահաստատ կառավարութեան
 ձեռքը կը դրուի: Տար Մատուած որ խոհմութեան
 շաղկէն չետտորելով, վերջապէս նր և է կերպիւ հաշ-
 տութիւն ընելու տրամադիր ըլլար. մանուսնդ որ
 իրաց այս վիճակին մէջ և զինուորական ճախորդու-
 թիւնները այս աստիճան ահապին և զարմանալի կեր-
 պիւ Գաղղիոյ վերայ ծանրանալէ ետև, կործնեք թէ
 չէրք մեծ տէրութիւններն իրաւունք ունին թէ՛ բա-
 րեկամարար և թէ՛ բարոյական ազդեցութեամբ սար-
 տաւորելու Վարդէոն որ հաշտութիւն ընէ: Արդէն
 Անդրեան և Ռուսիան այս վերջին դէպքերէն յառաջ
 աշխատելու վրայ էին ՚ի վերահաստատութիւն խա-
 դալութեան: Ուստի այժմ որ գաղղիացւոց կայսրը գե-
 րի բռնուած և իշխանութեանէ ինկած է, նմանապէս
 պաղղիացւոց բանակը արուած և ժողովուրդը վճատած
 է, հաշտութեան գործը ըստ ամենայն կարծեաց,
 պիւրութեամբ կրնայ կատարուիլ:

Մտոյդ է թէ նոր զօրաբանակներ կարգադրելու
 խօսք կը լլայ, սակայն կարծեմք թէ յայտմ հետէ ան-
 օգուտ և անողորմաբեր ինչ այս հայրենասիրական ե-
 ոանդուն ջանքը, զորս գովութեան արժանի կը հա-
 մարուի միշտ: Կերևի թէ այս պատերազմին զարմա-
 նալի ելքը առանց Աստուծոյ գաղտնի չէ՛ որուն առ-
 նօրէնութիւններն անխմանալի են և մարդիկ պարտա-
 ւոր են յարգել զնոյն տնօրէնութիւններն՝ «Վամբ
 Տեառն օրհնեալ եղիցի» ըսելով:

Փարիզի 1, 3 և 5 օրացիին մէջ հետեւեալ յօդ-
 ուածը կը կարդամք, որ անշուշտ ՚ի քաջալեբութիւն
 ժողովրդեան գրուած պիտի ըլլայ վերջին ամենամանր
 դէպքերը պատահելէ յառաջ:

«Սկիւն ամենամեծ և անհասկանալի սխալին, որ է
 ՚ի պատերազմ մտանել առանց պատրաստ լինելոյ,
 զի՛նի կըսեմք այս դժբաղդութիւն, աւելի բարեբաղդ
 դէպք մի չէր կրնար հասնել մեզ բայց միայն ՚ի
 սկզբան ճակատամարտին ճակտորդութեան քանի մը
 հարուածներ ընդունել:

«Մեր այս ըսածը այլանդակ կերևի, սակայն եթէ
 աղէկ մտածելու ըլլամք, ճիշտ է կատարեալ ճշմար-
 տութիւնը կը գտնուիք այս խօսքին մէջ: Այս ՚ի ըս-
 կը ան մեզի պատահած ճակտորդութիւնները ազատե-
 ցին զմեզ. քանզի ինչ ըլլար պիտի վիճակնիս եթէ
 երևելի յաղթութիւն մի՛ որ ՚ի վաղուց անտի սովո-
 բական է գաղղիական զօրաբանակին, բայց մը ըլլար
 մեր առջև թշնամոյն երկիրը, որ մեծ վտահալութիւն
 մտնելէ ետև՝ պիտի չկրնայինք ետ դառնալ և բռու-
 սիացւոց բազմաթիւ զօրքերէն շրջապատուելով, մեր
 բանակը բնաջնջ պիտի ըլլար, նախ քան երկրորդ
 զօրաբանակ մի կարգադրել մտածելու: Գիւցազնա-
 կան քաջութիւնը՝ թշնամոյն բաղմութեանը զոհ
 պիտի ըլլար և ոչ զինուոր մի պիտի կրնար ազատիլ:
 Բայց Վախախտութիւնը չուղեց որ մարտոց կող-
 մանէ աններելի սխալը՝ անդարմանելի ըլլայ վասն
 հայրենեաց, Այս սխալը քաւեցիներ ճակտորդութեանց
 հարուածներով, որոնք եթէ պատերազմին ընթացքին
 մէջ պատահէին, աղէտալի թշուառութիւններ պիտի
 պատճառէին: Իսկ պատերազմին սկիզբը տեղի ու-
 նենալով, անոնց արդիւնքն եղաւ պարտաւորել զմեզ
 ամփոփուիլ, կեդրոնանալ և լաւ մի չափել մեր ընէ-
 լու զոհողութեանց ընդարձակութիւնը. ինչու որ մեզ
 առջև ունիմք այնպիսի զօրաբանակ մի, կամ լաւ ևս
 է ըսել այնպիսի յափշտակիչ ազգ մի, որ կարգա-

ւորեալ է աշխարհակալութեան համար. հետեւաբար
 յանկարծ այնչափ ահապին բաղմութիւն մի հանեց
 մեր վերայ, որ կը յիշեցնէ մեզ շարժող և հինգե-
 րորդ դարուց արշաւանքը:

«Գաղղիոյ դէմ եղած այս խիստ ընթացքը զայրա-
 ցոյց զնա սաստիկապէս. ուստի փութացաւ մինչդեռ
 սակաւին ժամանակ ունէր, վերջին ճիղը թափելով իւր
 զինուորական զօրութիւնը կարգաւորել. հետեւաբար
 իւր ոտքը գետինը զարնելով անկէց անթիւ զօրազըն-
 դեր հանեց և վերջապէս զօրաբանակաց հրամանատա-
 րութիւնը՝ ինչպէս նաև ազգային զորոնց վարչութիւնը՝
 որ սկարավիտ և անձեռնհաս պաշտօնատարաց ձեռքը
 կը գտնուէին, հանձարեղ, յաջողակ և գործունէ այս
 ձանց յանձնեց:

«Այս միջոցիս մեր զօրաբանակները մէկ տեղ ժող-
 վուեցան և կեդրոնացան: Այժմ ՚ի սահմանադրուին
 չկրնան արգիլել բրուսիական կոհակը (տաղա), գինէ
 զայն կոտորելնք և բաժնեցիներ: Առհասկ յորդեցաւ
 և յուօք սրտի տեսանք որ ջուրը կոխեց Գաղղիոյ ա-
 ղեկեւան կողմը գտնուած մեր գեղեցիկ հայրենասէր
 դաւառները ուր մեծամեծ ֆլաններ պատճառեց, բայց
 արդէն իւր զօրութիւնը կորսնցուց: Գաղղիական
 ջրոց հոսանքը կը կազմուի, վեր կելլէ ամեն ժամ և
 ամեն վայրկեան. վերջապէս որչափ որ բրուսիական
 կոհակը կիջնէ, նոյնչափ գաղղիական հոսանքը կը բարձ-
 րանայ և շատ չանցած հարթութիւնը (նիվօ) պիտի հաս-
 տատուի ու գերմանական հեղեղը ետ պիտի քաշուի:

«Նրբ յիշեալ հեղեղը իւր տաշտը մտնէ, ու երբ
 գաղղիական զօրութիւնները՝ կեդրոնացեալ և կարգա-
 ւորեալ, յետո գարձուցանեն դեռմանսկան յարձակ-
 մունքը, երբ մէկ մէկուն զինուորներէ բաղկացեալ
 զօրաբանակ մի սուրը ձեռքը պիտի մղէ զբրուսիական
 զօրազորքըրը գաղղիական սահմանադրուին անդին և մեր
 երկիրը պիտի մաքրէ, երբ պաշտպանողական գերքը
 որուն սովորած չեմք, յարձակողական դիրքի փոխուի
 ընդ հրամանատարութեամբ ոչ ևս յանձնապատան և
 տկարամիտ անձանց այլ նախատես և հաստատամիտ
 պաշտօնատարաց, յայնժամ Արտուսի անհանտես ըլլա-
 լով յանպատրաստից եղեալ այս պատերազմին, և
 տեսնելով զոր ինչ Գաղղիան կրնայ ընէ, բնական և
 օրինաւոր պիտի գտնէ որպէսզի ստանայ զայն որ կը-
 ինդրէ և կը պահանջէ իւր ապահովութեանը համար
 ապագային մէջ»:

ԱԶԳԱՅԻՆ

Հետեւեալ յօդուածը Գահիրէէն յուղարկեցաւ
 մեզ ՚ի հրատարակութիւն:

ՍԻՄԻՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ Ի Կ. ՊՈԼԻՍ Ի ՊՍՏԱՍՄԱՆԻ

«Մերայ եպիսկոպոս յեգիպտոս» յօդուածոյն:

Մասիս ուխտ ըրած է Եգիպտոսի աղգային զործոց
 վրայոք ստոյգ լուր չտալու. և սակաւ այսպէս պիտի
 տնէ, որչափ ժամանակ որ իւր հեռագիրը Սիմօն Ե.
 պիտի ստանն պիտի ընդունի: Ըստմնիս մեծապէս կը
 հաստատուի այն յօդուածով որ Մասիս Օգոստոսի 1,
 9 և 10 օրերը թուոյն մէջ հրատարակուած է «Մերայ ե-
 պիսկոպոս յեգիպտոս» վերնագրով, և որ նոյն խի Սի-
 մօն եպիսկոպոսին թշնամալից սովորական խօսքերն են՝
 Մասիս մեծապատիւ խմբագրին շարտորութեամբ:
 Այս օրագիրը սերով իւր էջերը կը բանայ այն ամեն
 յօդուածոց, որոց մէջ մեծաւ. Յակոբեանց համար զըր-
 պարտութիւն մի կայ. դիտելով իւր վրէժխնդիր սրամը-
 տութեան պատճառը և կը խնդրէր իրմէ՛ որ առ Եսայի
 Պատրիարքն նուիրած իւր բուրվալին մէջ խուսկը քիչ
 մը աւելի նետէ . . . :

Մասիս նամակագիրը կը լռէ թէ Եգիպտոսէն դայած
 նամակներն ամենքն ալ կուսակցութեան ոգով զրուած
 ըլլալով, ինքն իր թէ առանց կողմակցութեան պիտի

ընէ իւր խորհրդածութիւնները . բայց նոյն իսկ այս խօսքէն կընկուի ստեղծ: Յիշեալ նամակագիրը յատուկ կը բերէ թէ «Եղիպտոսի մէջ հանրապետական գործութիւն մի կայ որ երկար տարիներէ ՚ի վեր ազգային կառուածոց արդեանցը կըտիրանայ առանց համարատուութեան :

Երուսաղէմի սեպականութիւնները կըբռնարարէ առանձն երկիւղի , առաջնորդներ կտորկայնէ , քննիչներ կահա- բնիէ , հասարակաց ձայնը և տրտուեցը կըբամահարէ : կտակեալ գումարներ կըյախճարակէ , և այլն և այլն . և այս գործութիւնը Յակոբեանց գործութիւնն է :

Սարգիս ուրեմն Յակոբեանք , իզմիրի այն գործունեայ զաւակներն : Մենք երբէք չէինք յուսար որ մէկ անձ այսչափ բարձր գործութիւն մի կընայ ունենալ , որ զա- տերը տարիներով մատի վրայ խաղցնէ , հրամանները , կոնդակները , սպառնալիքները , հնազանդները բանի տեղ չդնէ , ամենուն մօրուքին խնդայ , յԵղիպտոս ե- կող քննիչները ահարեկէ , Առաջնորդները ստրկացնէ , վերջապէս նոյցա՛ այսինքն Յակոբեանց շարժմամբ ամ- նայն ինչ չարժի , մէծն մինչև փոքրը , հարուստէն մինչև աղքատը անոնց՛ հրամանին տակ լինի , ինչպէս կըսէ Մասիսի նամակագիրը : Կեցցեն ուրեմն Յակոբեանք , կրկին կըսեմք կեցցեն : Երանի՛ թէ ամեն հայ- արեանկ երկրի մէջ իզմիրիցի Յակոբեանց նման գորարու անձինք գտնուին , և անոնց պէս անձնատիրարար միշտ աշխատէին ազգային բարեոյն համար , ու տարի- ներէ ՚ի վեր և հարիւրաւ որ ժողովներով Ս. զգին ընդնել չկրցած խնդիրները՝ մէկ խօսքով ընդնելին իրենց բարձր գործութեամբը :

Մասիս յիտուն անգամ կըկանձ ու պատասխանը ա- ռած գործոյն մէջ , դարձեալ նոյնը կըկրկնէ ըսելով թէ՝ «Յակոբեանն երկար տարիներէ ՚ի վեր ազգային կա- ռուածոց արդեանցը կըտիրանայ՝ առանց համարատու- թեան» : Յիտուն անգամ ալ ըստեցաւ իրեն թէ՛ Յակոբեանը ազգային գործերէ քաշուած ըլլալով , իւր քովը ո՛չ ստակ կայ և ո՛չ ազգային հաշիւ . զորս ՚ի ժամանակին յանձնած է ազգին : Ուստի հիմայ Մասիսին նամակա- գրին կըլեւ և նոյնը նորէն կրկնելը՝ խօսքի և փաստի աղքատութենէ յատուկ կուգայ և միայն զբարտեալու նպատակ ունի :

Կարուածական խնդիրը մէկուկէս տարիէ ՚ի վեր ըն- ցած է . և Երուսաղէմի միարանութիւնը այնչափ այաք- բարբրեալ կարուածոց տէր ըլլալու , և կըսէ անամ- թաբար թէ՛ Յակոբեանք Երուսաղէմի սեպականու- թիւնը կըբռնարարեն առանց երկիւղի : Ես օտուեմ՛ , ըսեր է Սէնտուային . նոյնը կընէ և նամակագիրը :

Յակոբեանք ո՞ր կտակը ոչնչացուցեր են . տսիկա ա- մեն հակառակողը կըսեն . բայց և ո՛չ մէկը գիտէ թէ էինք է ըսածը : Ասիկա ըսողներն՝ որ վ՛անցի Գալատեա , նին կտակին ակնարկութիւն ընել կուզեն , չկրցան մինչև ցայսօր յայտնել թէ յիշեալ կտակին ո՞ր մասը չէ գործադրուել և ինչ ընելու է որ կտակը գործադրուած համարուի : — Անշուշտ կինը մեռցնելու է որ աղքը այժ- մէն տիրանայ կարուածոց . քանզի ստորդ է թէ հանդուգ- եալ Գալատեանը իւր ստացուածոց մեծ մասը ազգին թող տուած է , բայց այն պայմանաւ որ ցորչափ իւր ըտակիցը ողջ է , անոր պիտի վերարթի . իսկ մեռնելէն ետեւ՝ ազգին պիտի ըլլայ : Այս պատճառաւ , հանդու- ցելոյն ժառանգորդներէն ոմանք՝ Եթըբ տարիէ հետեւ կաշխատին այս կտակը ոչնչացնելու . իսկ մեծա . Յա- կոբեան եղբարք սկիզբէն ՚ի վեր ամենայն ջանքով հող կըտանին որպէսզի կտակը ՚ի գործ գրուի : Ըսածնուս վկայ են թշտակցութիւններն՝ որ եղած են Կ . Պօլոսոյ նախորդ Պատրիարք ամենա . Պօլոսո սրբազանին օրով՝ ազգային կեդրոնական վարչութեան և մեծպատիւ Յա- կոբեան եղբարց մէջ : Եթէ՛ Մասիսի նամակագիրը ան- կարողէ Պատրիարքարանէն ստուգել մեր գրուցածը , Յակոբեանք պատրաստ են ցուցնել իրեն՝ Կ . Պօլոսոյ ազգային վարչութիւնէն եկած շնորհակալութեան նա- մակները : Ա՛յնպիսապէս , ըսէ մէկը անոնց ամենուն որք կըխորհին թէ Յակոբեանք ոչնչացուցեր են զկտակը , միթէ այս բանիս դէմ դնենուն համար չէ՞ որ ժառան- զորք Սահակ բողոքովն թշնամի եղած է Յակոբեանց . մանաւանդ որ եթէ կտակը սարուի , հանդուցելոյն կըն- կան համար աւելի նպատուաբար է . քանզի փոխանակ մեռնելէն ետքը ազգին միառուս , այժմէն ինքը տէր ըլլա- լով կարուածոց իւր բաժնին , ուղղմին պէս կըգործածէ ինչ որ հիմակ անկարող է ընելու :

Մեծա . Յակոբեանք և պատկանելի Ս. զալոսոյ գո- վեր են եղեր զՄերսոպ սրբազանը՝ քաղաքագէտ , աղ- զասէր և այլն ըսելով անոր : Բայց ազգային վարչու- թիւնը՝ զիշեալ եպիսկոպոսը յԵղիպտոս յուղարկած

ժամանակը միթէ միևնոյն ամականներն և աւելի մեծ գովեստներ չէ՞ր տուած անոր , Մասիս կընայ երթալ ՚ի Պատրիարքարան և ստուգել ըսածնին՝ նամակագրու- թեանց պատճեններն աչքէ անցնելով : Սրբապետս ը- սածնէն ո՞ր մասը սխալ կըաւ մինչև ցայսօր : Միթէ՛ Եղիպտոսի վիճակէն դանդաղ մի գրուած է ՚ի Պատ- ըրարքարան իրենց Առաջնորդին դէմ՝ թող ցուցնեն : Իսկ նամակագրին այն խօսքին գալով թէ՛ «Տրապիզոն- ցիք ալ բարեպատե՛հ ատիթ կըլինտուին Մերսոպէն ա- զատելու համար» , կըպատասխանեմք թէ՛՝ աղէկ ա՛ , ա- ռանց խաղութեան բաժնուեցաւ անոնցով . առկէց ան- զին ՚ինչ կուզեն . աղքը պէտք է որ շնորհակալ ըլլայ Ե- զիպտահայոց : Բայց եթէ Տրապիզոնցիք դժգոհ էին Մե- սոպ կախիկոպոսէն , ինչո՞ւ համար Պատրիարքարանն կրկին կըստիպէ զՄերսոպ Սրբապետութեան որ ՚ի Պոնտոս վերադառնայ :

Նամակագիրը կըսէ . «Մերսոպ յԵղիպտոս չուելու համար պատրուակ մը կըլինտուէր և այս պատրուակը ե- ղաւ Սուէիչի ջրանցքին բացման հանդէսը» :

Բայց կըհարցնենք թէ Եղիպտահայք ե՞րբ գրեցին ՚ի պատրիարքարան Կ . Պօլոսոյ թէ ջրանցքին բացման հանդէսին համար ներկայացուցի՞ մը կուզեն և Մերսոպ ե՞րբ ըսաւ թէ նոյն հանդիսին մէջ՝ ազգին կողմնէ ներ- կայացուցի՞ ըլլալու համար հրաւիրուած եմ Եղիպտոսի Հայ բնակիչներէն : Միթէ այս տեսակ հրաւիրալի մը յուղարկուած է ՚ի պատրիարքարան . — ոչ երբէք : Մեր գիտցալը այն է , որ պատրիարքարանն ալ կուզէր որ Մերսոպ կախիկոպոս յԵղիպտոս երթայ , բայց Ե- սոպի Պատրիարքին դժգոհութիւնը չափաւորելու հա- մար , այս պատրուակը նա դատաւ : Միթէ կեդրոնական վարչութիւնը չէ՞ր գիտեր թէ Մերսոպ սրբազանը այս տեղ զալէն ետքը պիտի չկրնար վերադառնալ . քանզի Եղիպտոսէն գրուած նամակները միշտ իրեւ առաջնորդ կըլինգրէին դէմ և ոչ իրեւ ներկայացուցիչ ազգին՝ Սուէիչի ջրանցքին բացման հանդիսին մէջ : Նոյն իսկ տեղըս իշխանութեան թէ՛ առ Բարձրագոյն Գուռն և թէ՛ ՚ի պատրիարքարանն՝ Մերսոպ կախիկոպոսն նը- կատմամբ յուղարկուած հրաւիրալիքին կապուցուցաւ . նեն թէ իրեւ Եղիպտահայոց Առաջնորդ կըկանչուէր : Անկարելի է որ Կ . Պօլոսոյ ազգային վարչութիւնը չգիտնար , թէ Մերսոպ սրբազանը՝ Բարձրագոյն Գրան Հրամանաւ ջրանցքին բացուելուն հանդիսին մէջ իրեւ ազգային ներկայացուցիչ չգրուելէ ետեւ , ինքը յան- զգնութիւն ըրած կըլլար՝ եթէ առանց հրաւերի ներ- կայացուցիչ գրկէր այնտեղ : Թո՛ղ պատրիարքարանն յերեան հանէ զնամակը , եթէ այս մտօք իմէ՛ զՄուսոր երկզեցական մի ուղղութիւն , թէ՛ Եղիպտոսի իշխանու- թեան և թէ՛ ազգին կողմնէ : Իսկ եթէ Եղիպտոս Ե- բրուսոպէմայ թեմն էր , ինչո՞ւ միարանութիւնը չփու- թաց բողոքելու այս հողկոր հովիւին դէմ և վ՛անքէն վարդապետ մի չգրկեց անոր տեղը . այլ ընդհակառակն լուծեամբ ընդունեցաւ եղած ընդցած գործը , և Սիսն հանդիսին մէջ անքամ հրատարակեց Մերսոպ կախիկ- պոսին անունը՝ իրեւ Առաջնորդ Եղիպտոսի . իսկ այսօր իւր գրածը թեմեմատութեամբ մոռնալով , անվաւեր կըհամարի անոր օրինաւոր առաջնորդութիւնը :

Մասիսի նամակագրին չարանախանձ և խորհրոյ ոմն ըլլալը՝ իւր հետեակ խօսքերէն ևս յայտնի կըտես- նուի . քոնայի կըսէ թէ՛ «մինչդեռ խնդը կախիկոպոսը քրտնալիք կաշխատար գղեատներու անտուկը հանդի- տանողին հանել , իտուր թողմութեան մէջ մղբերեցաւ , հանդէսը ընդնցաւ և ինքն հանդիսատեսիլն չհասած՝ ստիպուեցաւ յետ դառնալ» :

Մտախօս և աներես անձ մըն է նա՛ որ այս խօսքերը կըհարէ . ինչու որ Մերսոպ կախիկոպոսը ջրանցքին բացուելուն հանդէսէն ինք օր յառաջ հասաւ յԵղիպ- տոս և անցեալ ամին Նոյնմբերի 5—17ին՝ միւս ազգաց պատրիարքներուն հետ միատեղ ներկայ գտնուեցաւ ՚ի հանդիսավայրն . հետեւաբար յիշեալ սրբազանը հարկ չուէր սձապարելու և մանաւանդ նաւակով երթալով՝ ինչպէս որ կըսէ նամակագիրը , որովհետեւ նաւակի ա- մենեին կարօտութիւն չունէր . վանդի բարձրապատիւ Խըրթիվն մարդասիրական կարգադրութեանը համե- մատ՝ Նորին Գերապատուութեան հրամանին ներքե կըտուած էր Գալատիէ անուն եռակայմ մեծ ու փոռա- կոր շոգենաւը : Այս գեղեցիկ նաւուն միջնակայմին վե- րայ օսմանեան դրօշակը պարզուած էր ՚ի պատիւ Ե- զ պոստի առաջնորդին : Նորին Սրբապետութիւնն նոյն շոգենաւուն մէջ է օր մնայ ամենայն հանդիսութեամբ և մեծաբանօք . ուր Եղիպտական իշխանութեան կող- մանէ երկու գործաւալ (քօմիսար) նշանակուած էին որ յիշեալ կախիկոպոսին հրամանները կատարեն . ասոնց

անուններն են Ահիւտ—պէյ Յէյսի և Երուսաղէ Կէնտի Հիւսի . նամակագրէս վեց խավազ կըգտնուէին Նորին Սրբապետութեան քով ՚ի պատիւ :

Երկզեցական ինչ ինչ զգեստներ ՚ի հանդիսավայրն տարուելուն գալով , կըսեմք թէ՛ առանց օրինաւոր պատ- ճառի չէր . քանզի Եղիպտական իշխանութեանն առ հո- ղեւոր Առաջնորդս եկած հրաւիրալիքուրուն մէջ գրուած էր թէ՛ երկզեցական ամենէն ծանր զգեստներով ներկայ գտնուին ՚ի հանդիսավայրն . ուր պատրաստուած մատ- րան մէջ բարեմաղթական աղօթք պիտի ըլլային առ Աս- տուած . և այս բանիս համար տղայք ալ պարագայիս յարմար երգեր սովորած էին : Բայց ետքէն բարձրաւ . Խըրթիվը և մօտիւ Լէսէիա՛ նկատուելով որ 8—10 աղջոյց զատ զատ աղօթից սպասելը երկար ժամանակի կարօտ պիտի ըլլայ , որոշեցին որ միայն մահմէտական Իւլէմա- ներն և Լատին եպիսկոպոսը ցած ձայնիւ կարճ աղօթք մի ընեն : Ահա այս պատճառաւ էր որ Եղիպտոսի գե- րապատիւ Առաջնորդը երկզեցական զգեստ տարած էր հետը . բայց եթէ Մասիսին նամակագիրը այս քացա- արութեանը հաւատ ընծայել չուզէր , կրնայ եկած հրա- վիրալիքին օրինակը պահանջել և տեսնել : Իսկ Մերսոպ սրբազանը հանդիսին փոռքէն չգրուելէ ՚ի գատ , ինչ- պէս որ չարանախանձ ուղով կըսաւ նամակագիրը , եթէ չեմք սխալի՛ր՝ առաջինն եղաւ ՚ի փոռուարեալը , զիստայն Աստուծոյ և զիստարուհին Գաղղոյ տեսնելու պատիւն ունեցաւ և զատ մեծամեծ պաշտօնատարաց հետ ծանօթացաւ : Վսեմա . Նուսոր փառան՝ որ ինչ- պէս յայտնի է , վերատեսուչ էր Սուէիչի ջրանցքին հանդիսին կարգադրութեանցը , իրեւ իւր ազգին հո- ղեւոր հովիւը և իրեւ իւր սիրելին , ամենէն մեծ յար- դանքը մեր սրբազան առաջնորդին ընելէ ՚ի գատ , օրը անգամ մի ևս իւր ոյցելութեամբը կըպատուէր զնա և կըհարցնէր մարդասիրարար թէ՛ ուրիշ բանի մը պէտք ունի՞ր : Միւս ազգաց պատրիարքներն այս նշանաւոր յարգանքը տեսնելով , իրենց պատիւ կըհամարէին մեր սրբազանին քովն չըլատուիլ . և նոյն բարեյաջող օրն սկսեալ՝ սրախ սրտիւ կըսեմք զայս , Մերսոպ կախիկ- պոսը՝ Եղիպտոսի հողեւոր հովիւներուն մէջ առաջին տեղը բռնած է , ըսածնուս վկայ կըհամարուին հիւպա- տոսայ յաճախ ոյցելութիւնը , օտարազգի պատրիար- քաց հետ սրտակից բարեկամ ըլլալու ու տեղեկան իշ- խանութեան զՄուսոր պաշտօնատարաց քով ունեցած մեծ յարգանքը , որք յաճախ ոյցելութեան կրկնան ի- բեն : Երանի՛ թէ Եսոպի Պատրիարքն ալ՝ աստ եղած ժամանակը կարող ըլլար ինքզինքը յարգելաւալ՝ Մե- սոպ կախիկոպոսին եղած պատուոյն տասնէն մէկին չափ փոխանակ Երուսաղէ գրօսավայրը երթալով Փօթիոկաֆ քաշելու ՚ի նախատինս կրօնի և ազգութեան :

Չարանախանձ և ծակաչք նամակագրին զրուցածնե- րն կըտեսնուի թէ Մերսոպ կախիկոպոսին քսանըհինգ լիրա ամսական տուեցը՝ իւր ջիւղերուն շատ դպեր է . ա- հա՛ նամակագրին բուն փորի ցաւը . հիմա աղէկ իմա- ցանք : Մերսոպ ինչո՞ւ Չ լիրա կաննէ եղեր . անիկա քննիչ չէ , կըսէ , հիւր չէ , քարոզիչ չէ , առաքեալ չէ , ինչո՞ւ համար ամիսը 25 լիրա պիտի առնէ : — Ես ալ կըսեմ թէ , որովհետեւ Եղիպտոսի առաջնորդ է , անոր համար . հասկցա՛ր հիմա : Մերսոպ կախիկոպոս Գրա- պիղոնէն պաշտօնավայր հրամարած է և այս տեղ ալ պաշտօնավայր ընդունուած է . ուստի Երուսաղէմայ վանքը իւր կողմէ՛ յԵղիպտոս առաջնորդ նստեցնելու յոյժ կծիկը փոթթելով՝ ռաֆը թո՛ղ դնէ :

Սր՛ , Մերսոպ սրբազանը 25 լիրա ամսական կու- նու , (առանց ՚ի հաշիւ դնելու . այն ամեն յիշելիքներն ո- ռոյ քաղցր ճաշակը առած են Մկրտիչ , Ներսիս և հան- զուցեալ Լույնատիտո կախիկոպոսները) , բայց սա պոյ- մանաւ որ իւր քսակէն կուտէ և աղքատաց ստակ կը բաժնէ , զոր յաճախ տեսած եմք . մինչդեռ Եսոպի Պատ- ըրարքին Փոթիոկաֆի ծախքը և զրօսանայ պոյոյտ ընե- լու համար բերել տուած կտուրբուն վարձքն անգամ աղքը կըտուած էր : Մերսոպ կախիկոպոս անձամբ աղքա- տաց տուեցը երթալով՝ անոնց ցաւոյ միսիթարութիւն կըմատուցանէ իւր զրամով . իսկ Եսոպի Պատրիարք գիւղէ ՚ի գիւղ , վաղացէ ՚ի փողոց կըպարտէր Փոթիոկաֆ հանելու և անոնց ծախքը ազգէն կտանու :

Զրպարտութիւն և ստուգութիւն Մասիսի նամակա- գրին գրուցածը՝ թէ Մերսոպ կախիկոպոս՝ Երուսաղէմայ կարուածոց կեանքիցը մօտենալ և ձեռք գործել կուզէ . քանզի Աստուածատուրին ձէպը վանքէն ալ մօտ է : Ստորդ է որ մեր Ս . Առաջնորդը շատ անգամ խրատ- ներ տուած և յանդիսանութիւններ ըրած է Աստուա- ծատուր վարդապետին . բայց ո՛չ կարուածոց նկատմամբ , այլ անոր վատ ու վրիճ ընթացից ուղղութեանը հա-

մար. ընթացք՝ որուն վրայոք այժմ բացին խօսիչ չեմք ուզեր. սակայն եթէ Երուսաղէմի վանուց միաբաններէն մէկը զՍտուածատուրը յայտմասին պաշտպանեւ համարձակի, մենք ալ պիտի ըսեմք անոր թէ՛ և սա ՚ի նոցանէ է: Յիշեալ վարդապետը հիմակ հիւանդ է: Անկիւ՛ ըստ իր աստիճան, շարժելու անկարող հիւանդ է. անոր համար զնա Եղիպտոսէն հեռացնել ուզողը մեր Առաջնորդը չէ, և այլ ամեն ընտանեաց տեր պատուաւոր անձինքն են. և սա ալ կը համարձակուիմք ըսելու որ՝ եթէ իւր տնայտնական ընթացիցը չարի մի չգնէ, շատ հաւանական է որ գիշեր մի փորձանք մի պատահի զվրայն. և այն ժամանակ գուցէ դարձեալ մեծա. Յակոբեանք ազատեն զնա նոյն փորձանքէն՝ իրենց ուղիորական ազգասիրութեամբը:

Վերջապէս նամակադիրը յաւելով կրտէ թէ «Մեսրոպ եպիսկոպոսը իւր երկրասարդական հասակին մէջ իւր ապագան սեւա քողով կը քողարկէ Եղիպտոսի մէջ առաջնորդ ըլլալու սին փառքէն շնանալով և Երուսաղէմայ հասցնել միաբանական ուխտը կը լիբաւորէ»:

Մենք ալ կը պատասխանեմք թէ Մեսրոպ սրբազանին ապագային միայն յիշեալ նամակագիրը թող ամենին հոգ չունենայ, և իւր հանգիստը նայի եթէ չար նախանձը զինքը չտանջէր: Նորին գերապատուութիւնը իւր երկրասարդական հասակին մէջ իւր արդի և ապագայ վիճակը պիտի փառաւորէ Եղիպտոսի առաջնորդ ըլլալով ու Երուսաղէմայ միաբանութեանը պիտի սուրբեցնէ թէ ինչպէս պարտին ՚ի գործ զնեւ Գրիստոսի սուրբ Աւետարանը քարոզելու համար իրենց ունեցած նուիրական պաշտօնը:

Երուսաղէմայ միաբանութիւնը պէտք է սա ալ զխոնայ, թէ Մեսրոպ եպիսկոպոսը երբեք իրմէ խրատ և յորջոր չըսպասեր:

Կը վերջացնենք յօդուածնիս յիշեցնելով խոնարհարար ամենա. Ս. Հայրիկին թէ՛ ցորձափ որ եզրկապական գործոց մէջ իւր խորհրդատուն Սիմէն եպիսկոպոսն է և իւր դասը անորմէ կտանու, երբէք ՚ի բամբասանայ և ՚ի մեղադրանայ վերժ պիտի չըլլայ: ***

Օ Ր Ի Ն Ա Կ

Պաշտօնական արձանագրութեան, զոր մեր նախընթաց բուով խոստացեր էինք ճրատարակել ըստ խնդրոյ Աղիքսանդրիոյ ազգա. Վարդապետան:

Այսօր 1870 Յունիս 19, ժողովս կրկին դուրմարուելով ըստ առաջնայն արձանագրութեան Աստուածատուր վարդապետին հարցուփորձ ըրաւ: Յիշեալ վարդապետը՝ ինչպէս որ իր ստորագրութիւնը սրբազանին նամակաւ մի յայտնած էր, նոյնը ՚ի ներկայութեան ժողովոյ հաստատեց թէ սխալած ու խաբուած է. այսինքն հանդուցեալ Փարիզ տիկնոջ ազգին կողմանէ կնքուած կնիքները քակելու, և իր յատուկ կնիքով վերստին կնքելու մասին. վասնզի կըսէր Աստուածատուր վարդապետը թէ իմ Աղէքսանդրիա գալուստը զխաւոր պատճառը նախ տկարութեան համար օղափոխութիւն մը, և ասոր հետ մէկ տեղ Գասպարեան Յակոբ ազգայի ստորագրութեամբ ընդունած նամակս էր, որ ՚ի պատճառս հանդուցելոյն կտակին՝ Երուսաղէմայ կտակ ըրած ընչից գործադրութեանը նամակաւ մի կանչէր էր զիս. որ ես ալ զալով ներկայ գտնուելուց հանդուցելոյն տունը. ուր կային նաև բաց ՚ի Գասպարեան եղբարցմէ քանի մը օտար ազգէ վաճառականներ, և ըստ նոցին բանից՝ սպանիական հիւպատոսին զխաւոր գրողիը, որոց և ոչ մէկը չէի ճանչնար: Կըսէ նաև թէ առաջարկութիւն եղած էր իրեն թէ հանդուցելոյն վասին Յակոբ Գասպարեանը լինելուն ըստ կտակագրի, պէտք է այսօր ըստ օրինի բացուին ՚ի ներկայութեան ամենուս. ուստի գուք ալ պէտք էք որ ստորագրէք այս առաջարկութիւնս: Բայց ես, ասկից ծագելից չար հետևութիւնները չլինալով նկատել, խաբուեցայ ու ստորագրեցի անոնց հետ, որ բացուելով կնիքները և բացը զըտնուածները զիր առնուելէն յետոյ՝ արդէն գոց սընտուկներն ալ անոնց և իմ կնիքովս կնքուելով գոցուեցան, ու ինքզինքն արդարայնելու համար, եթէ մինչև անց ամ պէտք ըլլայ կառավարութեան առջև ելլանէ, ճշմարտութիւնը այսպէս ըլլալուն կապացուցանեմ: Ասոր վրայ ժողովս՝ տեսնելով թէ յիշեալ Աստուածատուր վարդապետին այս բռնած ապօրինի ընթացքը բոլորովին ազգային կառավարութեան կամ լաւ ևս է ըսել ազգային պատրիարքարանի կամաց հակառակ է, որոնց որ իրաւամբ բողոքէ առ Պատրիարքն Երուսաղէմայ թէ չընդունի երբէք յիշեալ

վարդապետը և ազգային գործոյ մէջ ձեռնամուկ ըլլալը բոլորովին կը մերժէ. և ահա հետեւեալն է բողոքագրոյն պատճէնը:

Ամենապատիւ սրբազան հայր, Ի սուրբ Երուսաղէմ:

Ինչպէս յայտնի է ձեր սրբազնութեանը որ ամէն քաղաք և ամէն տուն յատուկ իրենց համար կանոններ ունին կառավարելու և պէտք եղած շահեցողութիւնը ընելու առանց ուրիշ մը կախումն ունենալու: Եւ զայս իւրաքանչիւր անհատ կրնայ մտածել ու ըսածնուս իրաւունք տալ. սակայն անվայել գործոց մէջ մանաւանդ ազդի մը համար եղած անպատուութիւնը և ապօրինաւոր ընթացքները կարծեմէն յետին աստիճանի մարդիկ չընդունելով՝ դատախազ կը կանգնին և բարձրաձայն կը խոսեն, «Աղէքսանդրիա պատիւը կուզենք ըսելով՝ Ասկէց ՚ի զատ նոյն մարմնոյ կեդրոնը որ է Թաղական ժողովք և ազգային երեկիք, երբոր նկատելու ըլլան ազգայնոց մէջ խռովութիւն և երկպառակութիւն, պարտաւոր են իրենց կողմանը համեմատ նոյն խռովութեան սերմը արմատախիւլ առնել ու մէկ դի ձգել՝ ՚ի պատիւ ազգին և ՚ի խաղաղութիւն ժողովրդոց Յիսուսաւանդ եղբարց, ըստորում «գոնց գնեալ եմք» յերկնաւոր վարդապետէն. Բայց կըսենք զանազան տարբերութիւնք նորա և նորա աշակերտաց մէջ. զի փոխանակ ըսելու և քարոզելու այն երանաւէտ խօսքը, «Չխաղաղութիւն թողում ձեզ» և այլն, կը քարոզուի «Չխռովութիւն թողում ձեզ»: Տեսէք միշտ տարբերութիւնք և որչափ ահազին զանազանութիւն ՚ի մէջ երկնաւոր վարդապետին և աշակերտի նորին. գոնէ ըստ առաքելոյն բանի պէտք է նկատեմք և քարոզեմք, «Չ որ ինչ տեսաք յիս և լուսայ զայն արարէք»: Եթէ ներքինը ծածկեալ և դաղմնի է, գոնէ արտաքին նկատմամբ և կերպարանօք կատարել, զայն թաղութիւն և ազգային անպատուութիւն չպատճառելու համար. ուստի ցաւօք սրտի կընդերկայցնեմք սոյն տողերը ձեր սրբազնութեան՝ համոզուած ըլլալով որ երբէք չէք անորձեր ամբողջ ժողովրդեան մը մէջ ծագուելիք խռովութեանց պատճառ ըլլալ սրոց տեղի տուած է ձերդ միաբան Աստուածատուր վարդապետը, որ պատրուակաւ մի Գահիրէէն Աղէքսանդրիա իջնելով սիւնա խաւարին մէջ գործել հակառակ կամաց ազգին և ժառանգորդացը հանգուցեալ Փարիզ տիկնոջ՝ ազգովին ՚ի իր առնուած և կնքուած թերեբէն ինք իր զլխուն կնիքները փրցունելով բանալով ու աճուրդի հանելու յանդիմանելով. որ արարեւ ամենուս մեծ սրտմտութիւն պատճառեց. ուստի կը բողոքեմք սրբազնութեանդ և երբէք չեմք ուզեր ներկայ գտնուի և նոյն իսկ քաղաքիս մէջ մնայ: Ինչպէս ձեր սրբազնութեանը պիտի բողոքէ Գահիրէի ժողովն ևս հոն իր ըրած ապօրինի ընթացիցը համար, ուստի յայտմասին ձեր իմաստուն խոհականութեանը կը թողուեմք: Եւ քանի որ ժառանգորդք զտեր Գասպարեանքը տասը օրէ ՚ի վեր ՚ի դատ կոչած են և շատ մը պահանջներ կընեն, Աստուածատուր վարդապետը այս պարագան յարմար առիթ սեպելով իրեն, միւս կողմին հետ կը գործէ ապօրինաւորապէս. յի սանորոյ ժառանգորդքաւ սկսան բողոքել առ ազգային ժողովս ու այս պատճառաւ թէ մնաններ և թէ պահանջները պէ՛հ թիմալը եւ զող ազգային ժողովէն պահանջելու ստիպուեցան. Այս ապօրինաւորութենէ կրնաք հետևողներ ազգին համար ինչ չար հետևութիւն ծագիլը, և ինչ երկպառակութեանց պատճառիլը, որուն առաջը առնելու համար մեր բողոքանայ համեմատ հրամանները Աստուածատուր վարդապետին իրկելնիդ կնիքուի: Սակայն այս մասին բոլոր տեղոյն երեկիք սաստիկ զայրացած են այդ վարդապետին դէմ իւրեան հայհոյիչ պիղծ բերանով զամենքը անարգական խօսքերով նախատելուն համար:

Միամբ սրբազնութեանդ, Աղէքսանդրիա, 19 Միամբ ժողովոյ, Յունիս 1870, (Պարագրաւ-ի-նիս):

Կը հաստատեն թէ Միսիս իրիտանիոյ կառավարութիւնը սուրբ Երուսաղէմայ վանուց միաբանութեանը 1025 անդիմանական լուս նուիրներ է իւր հիւպատոսին ձեռք որ ՚ի յիշեալ քաղաքն. Այս դուրմարը կը շնորհուի ՚ի փոխարինութիւն ծախսուց, զոր սուրբ Յակոբայ Աթող պարտաւորեցաւ ընելու վասն ճանապարհորդութեանն ՚ի Հապէշտան գերտ. Մահակ

եպիսկոպոսին և Տիմոթէոս վարդապետին. որոնք ինչպէս յայտնի է, անդիմանելի բանտարկելոց ազատութեանը համար ՚ի յիշեալ տերութեան ճեղքորոգ կայսեր առջև բարեխօսութիւն ընելու յուղարկեցան յամենապատիւ տէր Երայի Պատրիարքէն:

Կը հաստատեն նաև թէ, ըստ խնդրոյ կ. Պոլսոյ սրբազան Պատրիարքին, Բարձրագոյն Պառլըմը հրամանագիր մի յուղարկէր է Հալէպի գաւառին վսե. ընդհանուր կառավարչին, որպէսզի Սիսի կաթողիկոս օծուած գերա. Նիկողոս եպիսկոպոսը բռնել տալով ՚ի սուրբ Երուսաղէմ քաղաքէ:

Հասարակաց կը թուութեան պաշտօնայ վսեմա. Միսիսի Էֆէնտին ժողովոյ կ. Պոլսոսէն աւստրիական շոգեխաւով մեկնեցաւ ՚ի սուրբ Երուսաղէմ երթալու Բարձրագոյն Պառլըմ պաշտօնի մը: Եւ որովհետև շոգեխաւը ՚ի Յոպպէ չբացած Աղէքսանդրիա կը հանգիպի, Նորին վսեմութիւնը այս քաղաքս ելլելով այցելութեան գացեր է Յակոբեան մեծա. եղբարց տունը և անոնց հետ քանի մը ժամ սիրալիր տեսակցութիւն ըրեր է:

ՀԱՍՄԱՌՈՏ ԲՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ըստ դաւանութեան Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցոյ, յատուկ ՚ի պետս դարձաւուց Հնդկաստանի եւ Զուդայ:

Այս պատուական մատենը՝ որ ութամալ 400 երեսէ կը բաղկանայ, զարար պարզ ոճով և հարցապատասխան եւ շարադրեալ է ՚ի գերապատու տէր Յովնանէսէ խաչկեան խաչապատկ աւագ Քահանայէ Կալիպոպոս և տպագրեալ յամին 1870 արդեսմի և վերատեսչու թեմայ նորին ՚ի յիշեալ մայրաքաղաքի ՚ի նորահաստատ տպարանի իւրում:

Գիտնական և Ստուածաբան հեղինակն՝ իւր այս աշխատասիրութեանը մէջ զոր նուիրեալ է մեհակաւ Տ. Տ. Գէորգայ Չորրորդի սրբազնատուր կաթողիկոսի ամենայն Հայոց, Հայաստանեայց ուղղափառ սուրբ Եկեղեցոյ պաւստութիւնը դիրքինայ կերպով մանրամասնաբար կը բացատրէ, յաւելցնելով զպատմանն որոյ վասն ՚ի վեցն Յունուարի կը կատարեմք զտօն Գննողեան և Մկրտութեան Քրիստոսի, և կը հաստատէ թէ Յունաց եկեղեցին ևս մինչև յճնգետասաներորդ դարն մեղի հետ Յունուարի ճին ՚ի միւսնայ աւուր կը կատարէր ըզյիշեալ երկու տօնախմբութիւնները: Գարձեալ բազմահմուտ հեղինակը յառաջ կը բերէ իւր այս երկասիրութեանը մէջ Ատիկայ կեղեցոյն ունեցած հիմնական տարբերութիւնները Հայաստանեայց ուղղափառ եկեղեցոյն հետ: Այս տարբերութիւնները, որոնք սուրբ Գրոց համաձայն չեն և մինչև յամ Տիտոն 141 և չկային կըսէ, հետեւեալներն են:

- Ա. Զլիկումն ժողովրդոց ՚ի սուրբ արհնէ Հաղորդութեան:
- Բ. Խառնումն զրոյ ՚ի բաժակ խորհրդոյ սրբոյ պատարագի:
- Գ. Յանելումն ՚ի հանգանակա հաւատոյ՝ զբառոց եւ յորոյն:
- Դ. Գլխաւորութիւն Պետրոսի օն անգր բան զոր վկայեն սուրբ Գիք:
- Ե. Արգելումն ժողովրդեան՝ յեքեքցման Ս. Գրոց:
- Զ. Բաժանումն նիւթական քաւարացիին՝ յերիս:
- Է. Գիտնական հեղինակը Ս. Գրոց վկայաբեամբ, մի առ մի կը բերէ եւ կը զատապարտէ Հոսովի եկեղեցոյն յիշեալ հիմնական տարբերութիւնները եւ կը յայտնէր քի քրիստոնէից եկեղեցեաց մեզ Յունաց եկեղեցին՝ ըստ մասաւց նաւատոյ մերձաւոր եւ գոգչիք դաւանակից է մեր եկեղեցոյն:

ՀՅՅԱԳՐԱԼՈՒՐԳ

Որոց ամառիները ըստ Ատիկայեաց զրուած են: Փարիզ, 5 Սեպտեմբեր երեկոյ Հասարակապետութիւնը հրատարակուեցաւ ՚ի Փարիզ ՚ի 1 յուն, ՚ի Պորտո, ՚ի Կրեմպլ և Պաղղոյ միւս ամեն ԵՃ քաղաքաց մէջ:

Գաղղիական կայսերութեան պաշտօնական օրագրիը, որ այժմ իւր անունը փոխեց և կը կոչուի պաշտօնական օրագիր Հասարակապետութեան, հետեւեալ յայտարարութիւնը կը հրատարակէ:

Հայրենակիցք, «Ժողովուրդը կանխեց զժողովն երեսփոխանաց, որ կը վարանէր վտանգի մէջ գտնուող Հայրենիքը ա»

զատելու : Անիկա հասարակագիտական կառավարութիւն հրատարակեց և իւր երեսփոխանները գրաւ ոչ ՚ի զլուին իշխանութեան : այլ ՚ի ՚ի տանդն : Հասարակագիտութիւնը հաստատուեցաւ և այս գործը կատարուեցաւ առանց յեղափոխական խռովութեանց, վասնզի յանուն իրաւանց և վասն հասարակաց փրկութեան կատարուեցաւ : Հասարակագիտութիւնը պիտի յաղթէ, ինչպէս որ յաղթեց 1792ին : Հայրենակիցք, հսկեցեք ՚ի վերայ մայրաքաղաքին որ ձեզի յանձնուած է, և շատ չանցած զըրարանակին հետ հայրենեաց վրէժխնդիրներն պիտի ըլլաք :

Առժամանակեայ կառավարութեան մէկ հրամանաւ գրովը երեսփոխանաց ժողովը լուծուած և ձերակցաւ ջնջուած է :

Օգնեք շինել և շինուց առևտուր ընելը բոլորովին ազատ են :

Քաղաքային յանցանք դատաւարութիւն կատարեալ անյիշաչարութիւն չնորհուեցաւ :

Ազգային պաշտպանութեան համար հաստատեալ կառավարութիւնը բաղկացեալ է Փարիզի ամեն երեսփոխաններէն : Թորոշի զորակետը այս կառավարութեան նախագահն է : Ժիւլիանը փոխանորդ նախագահն է, և Ժիւլիանը խորհրդայ քարտուղար : Փարիզ, 6 Սեպտեմբեր առաւօտ :

Հասարակագիտութեան հրատարակութիւնը ամեն տեղ հայրենասիրական մեծ եռանդով ընդունուեցաւ, և կատարեալ բարեկարգութիւն կը տեսնուի մայրաքաղաքին մէջ : Առժամանակեայ կառավարութիւնը կնքեց զարհը՝ որ երեսփոխանք կը ղուժարուէին :

Առժամանակեայ կառավարութեան հրամանագրովը լրագրաց և ուրիշ քաղաքային թերթերուն վերայ կնքեց կոխելու և տուրք առնելու օրէնքը ջնջուեցաւ : Կամայէս ամեն պաշտօնակներ արձակեալ են իրենց քաղաքային երգումէն : որ յայսմ հետեւ ջնջուած է : Ի Ղոնտոն, ՚ի Ղէննա և ՚ի Քէզէրդպուրի դառնալով Վաղղիյ դեսպանները՝ իրենց պաշտօնէն ետ կանչուեցան :

Փարիզ, 6 Սեպ. կէսօր :

Բրուսելի զորաբանակը ևս քան զևս կը մտնայ Փարիզի և հեռագիր մի կը ձանդուցանէ թէ արդէն հասած է ՚ի Ղէտո—Քաթո :

Պէրլին, 6 Սեպ. երեկոյ :

Մաք—Մահօնի զորաբանակը Սէտան քաղաքին մօտ աւերուեցաւ Սեպ. 1ին եղած ճակատամարտին մէջ : Պոմպիլ պատերազմէն առաջ, որ Օգոստոսի 30ին տեղի ունեցաւ, 120,000 հոգի ունէր, և մեք երկրորդ անգամ անոր դէմ ՚ի պատերազմ՝ ելլելով յաղթեցինք, ՚ի չի դարձուցինք դայն : և այժմ կսկսին ՚ի Գերմանիա փոխադրել մեր բռնած գերիները : որոց մէջ յիսունէն աւելի զօրապետներ կը գտնուին : Մեր զորաբանակները՝ որ կատարելապէս ազատ ու համբարակց են և զբաղմունք մի չունին, կը յառաջանան դէպ ՚ի Փարիզ :

Իլիորուլ, 6 Սեպ. առաւօտ :

Իտալական կառավարութիւնը՝ ազգին եռանդուն բաղձանացը չլինալով դէմ դնել, հրաման տուաւ իւր զորաբանակաց որ սահմանադրուելները անցնին և դէպ ՚ի Հառլ յառաջանան :

Լիւքսըմբուր, 6 Սեպ. երեկոյ :

Քաղաքային վեճակը արդեւ յոյժ : հաշտութիւնը ևս քան զևս երկրայական կերելի և ազգային պարտամուրհակները օրըստօրէ կը կարգարանան :

Փարիզ, 7 Սեպ. կէսօր :

Պաշտօնական տեղեկութիւնները կը ձանդուցանեն թէ բրուսելացի զօրապետներուն յառաջընթաց պահասան զօրքը կը պտնուէին Ղաօնի և Լաբերնէի շրջակաները : (Այս քաղաքաց առաջինը՝ 130 հազարա մէթը, և երկրորդը՝ 138 հազարա մէթը բացակայ է ՚ի Փարիզէ) :

Փարիզ, 7 Սեպ. երեկոյ :

Առժամանակեայ կառավարութեան արտաքին գործոց պաշտօնեան հետեւեալ շրջաբերական ազգարարութիւնը յուղարկեց օտար տէրութեանց քով զլուծուող Վաղղիյ դեսպանաց :

Օգնի յիշելով թէ Բրուսելի թաղաւորը քանիցս անգամ հրատարակեց թէ իւր պատերազմը Վաղղիյ դէմ չէ այլ Վարդէնեան իշխանութեան դէմ : յիշեալ պաշտօնեան այսպէս կը շարունակէ : «Վարդէնեան իշխանութիւնը այժմ ինկած ըլլալով, միթէ Վիլլիամ թագաւորը կուզէ շարունակել այս ամբարշտ պատերազմը : Եթէ զոգիւ մըն է այս ՚ի կողմ, կընդունիմք զայն : բայց երբեք պիտի չզիջանիմք թող

ալու իրեն ոչ մէկ մատ երկիր մեր հայրենիքէն և ոչ մէկ քար մեր բերդերէն : Միայն տեղական հաշտութեան մը համար կընամք բանախօսութիւն ընել : Արտաքին գործոց պաշտօնեան իւր ազգարարութիւնը վերջացնելով այսպէս կըսէ : «Իմ գրածներս համառօտելու համար կը ձանդուցանեմ ձեզ թէ, այս հաշտութիւն կուղի՞ք, բայց եթէ Բրուսել կը շարունակէ Վարդէնեան իշխանութեան դէմ՝ եղած այս պատերազմը, մեր պարտքը պիտի կատարեմք մինչև ցլխաճան : Վայն ամառի : Մաք—Մահօնի զօրապետը՝ իւր ընդունած ծանր վերջերէն մտաւ : և Բանտուղէր վերադարձուցաւ :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ : 26 ՕԴՈՍՈՍ

Կերելի թէ կայսերական կառավարութիւնը համոզուած ըլլալով թէ այժմեան պատերազմը ընդհանուր կերպարանք մի պիտի չըստանայ և մահաւանդ յուսալով թէ շատ չանցած հաշտութիւն մի պիտի ստորագրուի, արժան համարեցաւ թէ արժեքներուն դրօշակի ներքև կանչուիլը ետ թողուլ, և այս մտքը արդէն հրամանադրեց որ յուղարկեցան ամեն կողմերը :

— Երբ ձրաղոյն իրան դառնալու դրաստեմեակ մէջ քաղաքակառավարութեան և այժմեան պատերազմին վրայ խոսակցութիւններ ընելը արդիւնեցաւ կայսերական կառավարութեան կողմէն :

— Հոսմի Ս. Պապէն կաթոլիկ Հայոց Պատրիարք կարդուած Հասուն դերպայծառը՝ ամբոյս 21ին աստրիական շոգեհատով հասաւ ՚ի մայրաքաղաք :

— Եղիպտոսի փոխարքային հօրեղբայր բարձրա Հալիմ փաշան անցեալ շաբթու կողմական շոգեհատով մեկնեցաւ ՚ի Գաղղիա երթալու, ուսկից ՚ի Ղոնտոն պիտի անցնի : Կորին Բարձրութիւնը իւր մասնաւոր դերձոց համար ամիս մը պիտի մնայ Ղոնտոն :

— Հասարակաց կրթութեան բարձրագոյն խորհրդոյն գիտութեանց վերաբերեալ բաժնին անդամ մեծարդոյ խորաբանձեան տօբթօր Սիբայէ Էֆէն արին մի թէ մայիլի աստիճան շնորհուեցաւ :

— Թէրաքի կողմէն տաճկերէն լրագիրը մէկ ամսուան համար և Շուր անուն լրագիրը տասնհինգ օրուան համար դադարեցան ՚ի հրատարակութենէ : վասնզի առաջինը Վաղղիյ դէմ և երկրորդը Բրուսիւյ դէմ խիստ յօգուած մի հրատարակած էին :

— Սուրբ Երուսաղէմայ վանուց միաբան Եստուա ծառուր վարդապետը՝ ազգային կեդրոնական Վարդէնեան կանչուած ըլլալով, անցեալ շաբթու հասաւ ՚ի մայրաքաղաք Եղիպտոսէն գալով :

— Ազգային երեսփոխանները ամսոյս 21ին ՚ի ժողով դուժարուեցան ՚ի Ղալաթիա, ուր 71 երեսփոխան ներկայ գտնուելով, ժողովը իւր դիւանը կազմեց, որուն աստեայեալ ընտրուեցաւ Օսեան Էֆէն արին, փոխաստեայեալ Ս. Աղաբէկեան Էֆէն արին, ատեմապար Երուսաղէմեան Էֆէն արին և փոխաստեայեալը Սիբայէ Էֆէն արին :

— Անգղիոյ վեսմա գեսպանը ՚ի Բերա թէ Էֆէպալը թաղը Օթէ և Օրիան կողմէն պանդուկը հանգերձ կահարասիքով վարձու բսնեց վեց ամսուան համար 2000 լիոսլի :

ՊԱՆԱԳԱՆ ԵՆԻՔԻՐ

Չմիտնիա, 29 Օգոստոսի :

Երուսաղէմի վեճակը քիչ մը զլայնելով ընկերութեամբ իւր ուղևորական ընտանեաց, անցեալ շաբթիքը դադարեցան շոգեհատով վերադարձու ՚ի քաղաք Փարիզին գալով, ուր կը պտնուէր շուր տարիէ ՚ի վեր իւր սիրտուն գաւակաց և մահաւանդ իւր շնորհալի դատեր Զարուհի օրորոգին քարեխնամ դատախարակութեանը վերայ անձամբ հոգ տանելու համար :

— Մասնաւոր հետադիրներէ կիսմանակ թէ Գաղղիոյ դահլճին նախորդ դահլճեց մօտիւ Իմիլ Օմիլին Մարտիկոյէն մեկնելը է յիշարարու երթալու : Կուսկից միայր ունի, կըսեն, դէպ ՚ի կ. Պոլսի :

— Բրուսիլի թաղաւորը Քասկի մօտ Վուլիճլիզ գեղցիկ գեղակը սահմաններ է ՚ի րնակութիւն զահարարոյս Վարդէնեան կայսեր :

— Հինգ շաբթիք օրը՝ քաղաքային և կրօնական աստիկ զմտարանութենէ կուր մի ծագելով երկու խաղաղուց մէջ, տուրքով մէկը դանակի քանի մը հարուածով սպաննեց զվարդը, որ հինգ դասակաց ակը կըր : Մարդասպանը անմիջապէս բռնուեցաւ և ՚ի բանտ դրուեցաւ :

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Անվտանգութիւնը կը շարունակուի : որուն պատճառաւ շատ քիչ զործառնութիւններ կը ըլլան :

Անվտանգութիւնը յիշը 220—225 զուրուշէ չէքին : Իսկ Պոլսաբաժնի ապրանքէն 9 կողով վաճառեցաւ 235 զուրուշի :

Բամպակը կուզուի, և մեքենայով մաքրուածը 510 զուրուշ վաճառեցաւ կենդինարը : Չեքքը քսուած տեսակը 485ի և Մտանայի ապրանքը 470ի :

Փալամուան ևս կուզուի և անցեալ շաբթու 20,000 կենդինար վաճառեցաւ Անգղիոյ համար, 80էն մինչև 100 զուրուշի կենդինարը ըստ անասկին :

ՀԻՒՆՆԳԻՆ ԲԱՐԵԿԱՄԸ

ԻՆՊՈՒՆՏՆԵՐ ՀՈՒՍՈՒՄԻ

Մարդոց ջղային դրութեան (սիմբոլ) շատ յոգնած ըլլալը ուսկից արտա մշն է և ջղայեղուն ամենապարզիկ շարժումը կամ զբոլորութիւնը վշտալի է յոյժ : վասն զի մեր գտնելու է անոր դէպք : Միակ դեղը այս է : քիչ խմել զինի, գարեջուր, և ողեկեց ընկելը : և աւելի աղէկ կը ըլլայ որ բուրդային հեռանա տանցմէ, և ամենեւեմ չեմու : Ենթադրեալ խաչէ մի խմել, և անոր անց թեթեւ թէ յոյժ (չայ) զոչ եղիւր : Կարելի է զանազան շոգեհատը օր 3ժէ ամեն գիշեր իմ դեղահատներէ երեք կամ չորս հասկը լե շատ միս կեր և համեմունք (սուրճ) հեռի կեցիւր : Էթէ այս օրտալար կանոնները ճշգրտութեամբ ՚ի գործ գնելու ըլլաւ : Գործը շատով պիտի հանգստանայ, մարմնիդ առեղջ պիտի ըլլայ և պիտի մնանս թէ ջղաց շարժումն ունեցար :

ԱՆՍՏՐԱԿՈՒԹԻՒՆԻ ԽՐԿԵԼՄԵՆՏ

Այս գործարանաց վերաբերեալ ամեն հիւանդութեանց մէջ թէ կը կողմանք շաբթու անգի ջրակց կըլլան կամ բաւական չեն ըլլալը : Թէ բարը կամ առաջ երկխոսանց կը հասնին կամ թէ աւելի մեջ ցաւեր կը դրանան մեջընէ համապատասխանած մասը : Այս ամեն հիւանդութեանց ժամանակը պէտք է Հոլլոնէի գեղահատերը ամենուրեք հրահանուց համեմատ և անոր սպիկանիովը շոգեհատ երկխոսանց վարի կողմը անկողին մտնելու ժամանակը : Այս դրամանը անմիջական օգնութիւն մի պիտի մատուցանէ, այնինչ անգի գեղեղը զօր տեղը գործածուած պիտի ըլլան :

ՍՍԱՄԱՔԵՒ ԼՈՒՐՈՒՄԸ

Որ և է դեղ մի չկրնար ստամոքսի գործութիւնը նորոգել և աղէկանել զայն շատով : Ինչպէս այս գեղահատերը որոնք անպարտաւորութեան կամ վատթար կերակուրէ պատճառաւ բարը թէթեւութիւնը ու կրնան և կը հասնին ՚ի լեարդ (քորա քէլեթ) : որուն գործողութիւնը կը կարգադրեն : ջղայեղ ստատիկ ձգտան (սուրճ) դեպքերու մեջ պանդուի ներգործութիւն մի ստի և լեբէն ու ստամոքսի ամեն անկարգութիւնները միտ կը բժշկէ :

ԲՈՐՐՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒՐԿՈՒՆԻՍՏԻՆ (ԳԵՐԱՆԷՐ) ՀԱՋ ԵՒ ՀԱՐՐՈՒՄԸ

Շնչաւորութեան վերաբերեալ գործարանաց հիւանդութիւնը ամեն աստեայեալ յաճախ կը պատահի և երեսին աւելի վտանգաւոր է : Ասոց գործողութեանց անկարգ երթալըն աստիկ շոգեհատը կը շարունակէ միտ կարգադրուել : Հոլլոնէի հաւակար գեղահատից միջոցաւ : Ասոց շատով կը դարձան արեան մի և է աւտամանակաց անշարժութիւնը, կը թեթեւան խոցուած շրջաբերակները, կը լարեխոսանին շնչաւորութեան ստատիկ արագութիւնը և կարողութիւնը կուտան շնչաւորութիւնը : Թորեքուն գիւրութեանը ու կանոնաւորութեան գործելու : Այս գեղահատերը՝ երեք մաքրուական գործութեամբ կը սրբեն արեան ամեն աղտոտութիւններէ, և այն եղանակաւ կը զօրացնեն զգործութիւնը (սիմբոլ) ընդհանր ծերութեան անստի, շնչաւորութեան, և արեւ թորային սնարութեանց :

ՏԿԱՐԱՑԵԱԼ ՄԱՐԿԻՆԵՆ ԲԱՆԿԱՑՈՒԹԻՒՆԻ

Տարբերութեան, թուրութեան և ջղացաւորութեան դեպքերու մէջ որոնք օր և է անկան կամ գերանկան շաբթուցութեան յաւասարեցնելու են : Ասոց գեղահատից միջոցաւ կը շարունակէ ներգործութիւնը մեծապէս օգտակար է : քանզի մարտոկութիւնը կը վերահաստատէ, մարմնիդ ամեն հիւանդութեանը կը կանոնաւորէ, ջղային դրութիւնը կը զօրացնէ, հիւանդին միտը կը յարգարէ և գերդապէս աւտոլութիւնը ձեւը կը բերէ :

Հոլլոնէի գեղահատերը ամեն օգտակար գեղեղն են հետեւեալ հիւանդութեանց համար :

- Շնչաւորութիւն, Յօշադատութիւն, Թորաքաւորութիւն,
- Մահաւանդութիւն, Տեսաւորութիւն, Յար սրտային,
- Խեղճ (սահլէ), Զբոլորութիւն, Միջաբերութիւն,
- Հարուզի, Անտարդութիւն, Բարբոքում,
- Ծերական արտ, Գալուէն, Ախոր ընդերաց,
- Թանջ (սահլէ), Բարբոքում սրտ, Անկանոնութիւնը կարող պարանոցի,
- Քար կամ խեճ միջանցի,
- Վերտաւորութիւն, նոցի, Մորթային հիւանդութիւն,
- Իւրի հիւանդութիւնը Գլխացաւորութիւն, թեթեւ, Փորացաւ,

Գիտել արժան է որ սպեալ հրահաններ կան ամեն լեզուով արցմէ մէկ հատ կը գտնուի իւրաքանչիւր տուրքի մէջ ՚ի անցեալ կուրթիւն հիւանդաց, ամեն պարագայից մէջ :

Խմբագիր—տէր լրագրոյս, Պալատ Գ. Պալատագրիան :

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱՆՈՒՍՈՅ ԱՐԱՐԱՍԵԱՆ